

Riktlinjer angående upphävandet av tvångs- och skyddsåtgärder inom vård och omsorg för vuxna

Angående upphävda föreskrifter om tvångs- och skyddsåtgärder

Bakgrund

2013/12 kom ett meddelandeblad med en redogörelse som avser verksamheter som bedrivs med stöd av hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)HSL, socialtjänstlagen (2001:453)SoL och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387)LSS. Meddelandebladet är en reviderad version av det meddelandeblad som publicerades i maj 2010 med anledning av upphävandet av socialstyrelsens kungörelse (SOSFS1980:87) med föreskrifter om förbud mot tvångsmedel inom somatisk långtidssjukvård samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS1992:17) om skyddsåtgärder för personer med åldersdemens i särskilda boendeformer för service och omvårdnad

Hälso- och sjukvård och socialtjänst

HSL, SoL och LSS bygger på frivillighet och innebär att man inte kan vidta åtgärder mot den enskildes vilja. Verksamheten ska utgå från respekt för den enskildes självbestämmande och integritet.

God kvalitet och systematiskt kvalitetsarbete

Enlig 2a i § HSL, ska hälso- och sjukvården vara av god kvalitet och enligt 31§ i HSL ska kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. Enligt 2§ HSL ska det där det bedrivs hälso- och sjukvård finnas den personal, de lokaler och den utrustning som behövs för at god vård ska kunna ges.

Skyddet i svensk grundlag

Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp och frihetsberövande (2 kap. 6 och 8 §§ RF)

Med frihetsberövande avses enligt förarbetena till regeringsformen bl.a fall då någon faktiskt är förhindrad att förflytta sig utanför ett rum eller annat relativt starkt begränsat område.

Nödrätten

I 24 kap. brottsbalken (BrB) finns bestämmelser om ansvarsfrihet för handlingar som företagits i nödvärn eller nöd.

Det som är aktuellt inom vård och omsorg är främst fara för liv och hälsa.

Handlingen får inte vara oförsvarlig med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som åsamkas annan och omständigheterna i övrigt vilket innebär att handlingen måste stå i proportion till den fara som föreligger.

Att med våld eller tvång förhindra att någon kastar sig ut från ett fönster eller en balkong eller att den enskilda allvarligt skadar någon annan är exempel på situationer där nödrätten skulle kunna åberopas. Andra exempel kan vara att den enskilde är på väg ut i en starkt trafikerad gata eller ger sig ut i tunna kläder och riskerar att frysa ihjäl.

Nödbestämmelserna ska endast tillämpas i undantagsfall. Nödrätten får inte ligga till grund för rutinmässiga ingripanden utan är avsedd att användas vid en enstaka händelse.

Dokumentation

Av SoL och LSS framgår att dokumentationen bl.a. ska utvisa åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse (11 kap. 5 § SoL och 21 a § LSS). Att våld eller tvång har använts i en situation är att betrakta både som en faktisk omständighet och en händelse av betydelse och omfattas därmed av dessa bestämmelser.

Användning av våld och tvång i en akut situation ska också dokumenteras vid hälso- och sjukvård. Av 3 kap. 6 § patientdatalagen (2008:355) PDL framgår att en patientjournal ska innehålla bl.a. väsentliga uppgifter om vidtagna åtgärder. Likaså ska den information som patienten fått dokumenteras.

Begreppen tvång och samtycke

Tvång

Av gällande lagstiftning inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten samt tillhörande förarbeten framgår inte var gränsen går för när en åtgärd som vidtas mot en person som inte har förmåga att lämna ett samtycke ska anses utgöra en tvångsåtgärd. I bl.a. betänkandet för Regler för skydd och rättssäkerhet inom demensvården redovisas olika utgångspunkter för hur man kan se på vad som är tvång när en person inte kan lämna samtycke. (SOU 2006:110 s. 116 och 117)

Samtycke

Insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen bygger på frivillighet och förutsätter den enskildes samtycke. Ett samtycke kan vara uttryckligt. Med ett sådant samtycke avses att man aktivt antingen skriftligen eller muntligen eller genom t.ex. en jakande nick ger sitt samtycke till en viss åtgärd. Förutsättningar för ett samtyckes rättsliga giltighet är att a) det har lämnats av någon som är behörig att förfoga över det aktuella intresset, b) den samtyckande är kapabel att förstå innebörden av samtycket, c) vederbörande har haft full insikt om relevanta omständigheter, d) samtycket har lämnats frivilligt, samt e) samtycket är allvarligt menat. Även om samtycke uppfyller alla förutsättningar för giltighet vid tidpunkten för dess avgivande, medför det inte att samtycket gäller för all framtid.

Samtycke från god man och förvaltare

Att ge vård och omsorg mot en vuxen persons vilja eller att använda tvångsåtgärder kräver stöd i lag. Därmed följer att en god man, förvaltare, eller anhörig inte kan samtycka till vård och omsorg mot den enskildes vilja eller till användning av tvångsåtgärder.

God man, förvaltare eller anhörig kan inte heller beordra personal att använda olika tvångsåtgärder.